

Шевнюк О.Л.

Підготовка фахівців з візуальних мистецтв в системі університетської освіти

Постановка проблеми. У сучасному світовому соціокультурному просторі в його постмодерністському контексті візуальне представлення інформаційних потоків майже повністю витіснило принципову орієнтованість новочасної європейської культури на слово, звук як форми подання значень і цінностей. Інформаційне суспільство породило бурхливий розвиток різних засобів передачі візуальної інформації та способів її візуального представлення, колосальне збільшення обсягу і наступальності яких створило ситуацію “відео-революції”, яка вимагає зміни традиційно усталених підходів у сфері мистецької освіти.

Дійсно, сьогодні роль візуальних образів стала вирішальною у житті кожного. Професійна сфера буття людини утворюється безліччю схем, таблиць, графіків, “меню”, об’яв, конспектів тощо, які управляють її діями і впливають на вироблення результатів. Освітнім середовищем, скоріше, стало телебачення, відео, комп’ютерний продукт, ніж звична книга і підручник, що повинно сьогодні сприйматись як реалії, які треба навчитись спрямовувати у потрібному руслі. У сфері споживання вже стало аксіомою не лише для професіоналів, а й для пересічного покупця те, що продається не стільки сама річ з певною споживацькою цінністю, а її візуальна цінність, представлена рекламними постерами, буклетами, упаковуванням. Сучасні мас-медіа втручаються у життя за допомогою агресивних зорових образів, що породжує необхідність активної оборони простору буття людини від цього наступу через вміння правильно читати й декодувати візуальні знаки. Буденне життя людини стало більш суспільним, відкритим поглядам інших, що, враховуючи модний культ тіла й молодості, вимагає орієнтуватись у сигналах, які подаються жестами, мімікою, макіяжем, одягом тощо. І нарешті, елітарна

художня культура, з якою раніше пересічна людина зустрічалась у спеціально організованому просторі музею, театру, виставки, тепер сміливо вривається у її життя будь-де: отже, вміння інтерпретувати семантику смислів візуальних продуктів культури стає актуальним не тільки для критика-професіонала.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв’язання данної проблеми. Не можна не погодитись з російським культурологом В.М.Розіним [4], який стверджує, що сьогодні ряд проблем культури і професійного життя вимагає спеціальної візуальної освіченості. Більш інтенсивне, а головне масове підключення людини до образотворчого мистецтва, продуктів поліграфічної промисловості, дизайну і графіки, поява нових насичених візуальним матеріалом професій і способів спілкування передбачає зустрічний розвиток здатності людини до візуального сприйняття. У наш час дизайнери, мистецтвознавці, педагоги вважають, що у дітей у ході виховання повинна формуватися візуальна установка, особливе ставлення до видимого як тексту, що має ряд значень.

Проблема формування досвіду інтерпретації візуальних знаків культури набула наукової визначеності у класичних дослідженнях Р.Арнхейма [2]. Актуальність проблеми педагогічного забезпечення процесу формування візуальної культури у вітчизняній науці була посилена дослідженнями психолога Б.Г.Ананьєва [1], який стверджував, що є підстави вважати зорову систему домінантною для людини, оскільки вона здійснює зв’язок усіх сигналів, що поступають у мозок, через візуалізацію чуттєвих сигналів, перетворення незримого у зриме, а також позицією психолога В.П.Зінченко [3], який справедливо вважав властивою зоровим образам суб’єктивну симультанність, що дозволяє миттєво “схоплювати” відношення між різними сигналами.

Формулювання цілей статті. Процес візуальної підготовки митця традиційно розглядався в контексті навчання в спеціальному закладі освіти,

який має власні вузько спрямовані цілі. Проте проблема перспектив розвитку візуальної культури фахівців у системі університетської освіти залишилась поза увагою науковців, чому і стала предметом розгляду в даному дослідженні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розвинених країнах, які роблять ставку на інтелектуальний ресурс, університети розглядаються як центри розвитку постіндустріального суспільства. Оксфордський словник трактує університет як освітній заклад вищого рівня, де студенти навчаються з метою набуття наукових ступенів і здійснення академічних досліджень. Класичне гумбольдівське розуміння університету полягає в органічному поєднанні навчального процесу із науковою роботою та соціокультурним вихованням особистості, тобто в триєдності освіти, науки та культури. На думку євроазійської експертної групи принциповими ознаками сучасного університету є високий рівень базових знань у різних сферах науки за оптимального поєднання природничих і гуманітарних дисциплін, що дозволяє його випускнику ініціювати інноваційні фундаментальні дослідження та розповсюджувати моральні та культурні цінності високого гатунку.

Система університетської підготовки завдяки широкому спектру спеціальностей та висококваліфікованому викладацькому складу сприяє поглибленню фундаментальної підготовки студентів, переходу до реалізації міждисциплінарного знання, залучення в освітній процес останніх досягнень наукової думки. Це дає можливість студентам добре розуміти основний спектр проблем різних сфер суспільної діяльності, пропонувати способи розв'язання завдань на стику дисциплін, виконувати функцію наукових лідерів у забезпеченні пріоритетних напрямків розвитку на основі інтеграції фундаментальних і прикладних досліджень. Принципова риса університетів – широкомасштабна підготовка кадрів через магістратуру, аспірантуру та

докторантуру, розвинена система дистанційної освіти, перепідготовки та перекваліфікації кадрів – дозволяє їм реалізовувати ідеї неперервної освіти.

Традиційно університети мають відповідну інфраструктуру для забезпечення соціокультурного розвитку особистості студентів, підтримки їх самовизначення в системі духовних цінностей: відповідні наукові школи з їх специфічною фаховою культурою, лабораторії та обсерваторії, ботанічні сади та спортивні комплекси, унікальні бібліотеки та архіви, музеї та художні галереї. Це дозволяє університету створювати умови для формування не тільки висококваліфікованих спеціалістів, але й енциклопедично освічених і креативних особистостей.

Вище зазначене обумовлює унікальні можливості підготовки фахівців з візуального мистецтва в університетському середовищі. Безперечними перевагами такої освітньої програми є можливість отримання ґрунтовної фундаментальної соціокультурної підготовки, яка дозволяє майбутньому спеціалісту розуміти можливі способи візуального представлення проблематики різних сфер людської діяльності. Співпраця зі студентами та викладачами в наукових товариствах, семінарах і конференціях навчає грамотній комунікації зі спеціалістами різного профілю на основі усвідомлення специфічних фахових мов. Широка інфраструктура університету, на відміну від мистецьких закладів освіти, дозволяє випробувати себе як в сфері викладання, так і в сфері креативної діяльності, або арт-бізнесу, або реклами та зв'язків із громадськістю. Нарешті, університети позбавлені усталеного традиціоналізму академічних художніх шкіл, що обумовлює застосування в освітньому процесі інновацій, нетрадиційних прийомів, новітніх технологій, нестандартних рішень. Все це створює унікальні можливості для підготовки фахівців мистецького профілю в системі університетської освіти, подолання відокремленості професійної освіти художників від загальних соціокультурних тенденцій розвитку суспільства.

Власне, сама історія розвитку мистецької освіти свідчить про її внутрішню потребу вийти за межі академічної підготовки висококваліфікованого ремісника та орієнтуватись на формування творця актуального візуального середовища існування людини. Вже у 1829 р. Національна школа мистецтв і мануфактур в Парижі доповнила вивчення технологій традиційних ремесел засвоєнням основ фізики, хімії, естетики, а в 1850 р. принцип фундаментальної підготовки художника-дизайнера було закладено в програму навчання в Саут-Кенсінгтонському коледжі, яка передбачала роботу в музейних колекціях і на виставках сучасного мистецтва. Перша школа художнього конструювання Баухауз, створена в 1919 у Німеччині, маніфестувала випуск всебічно розвинених спеціалістів на основі єдності художнього, духовного та творчого потенціалів. Утопічна ідея творців Баухауза, серед яких були видатні майстри В.Гропіус, В.Кандинський, П.Клеє, П.Мондріан, щодо перебудови суспільства шляхом створення гармонійного предметного середовища, вплинула на реалізацію в його програмах ґрунтовної теоретичної та практичної підготовки, інтегрованого вивчення філософії, естетики, історії мистецтв, соціології, економіки, технології виробництва, оптики, кольорознавства, фізіології. Досвід успішних випускників Баухауза переконливо продемонстрував переваги універсальної освіченості фахівця в галузі мистецтва.

Ідеї Баухауза були підхоплені Московськими вищими художньо-технічними майстернями (ВХУТЕМАС, пізніше ВХУТЕІН), створеними 1920 р. Ними були започатковані навчально-дослідні лабораторії для створення наукової системи дизайнерської освіти, що обґрунтували необхідність єдності суспільно-політичної, художньо-проектної та інженерної підготовки студентів, їх універсальної пропедевтики та фахової спеціалізації.

Зневір'я в можливостях візуального середовища вплинути на соціальну гармонію переформатувало навчальні програми післявоєнних світових

мистецьких шкіл в напрямку вивчення й аналізу соціокультурної сутності самої людини. Піонером цього напрямку стала Ульмська вища школа формоутворення (1955), що взяла за основу модель університетської тріади – освіта, наука, культура. Її освітня діяльність продемонструвала світові не вузькоспеціальну ремісничу сутність творця візуального середовища (так звану „вертикальну” спеціалізацію по жанрам і видам творчості), а міждисциплінарність його діяльності – „горизонтальну” спеціалізацію на засадах оволодіння знаннями з інших сфер – філософської, соціологічної, економічної, правничої, мистецтвознавчої, природничої тощо.

Сьогодні єдиним в Європі вищим художнім навчальним закладом з університетським статусом є Королівський коледж мистецтв, що готує магістрів з терміном навчання у 2 роки та ставить за мету випуск світових лідерів у сфері обраної спеціалізації. Всі його студенти обов’язково вивчають загальні курси природничих наук, математики, філософії, літератури, історії, іноземних мов, економіки та менеджменту. Факультет гуманітарних наук інтегрує загальноосвітні курси з профільними дисциплінами, органічно включаючи гуманістичне знання в сферу професійного. Індивідуальні програми навчання студентів, керовані персональними кураторами, організують його процес на стику дисциплін, забезпечуючи міжпредметну інтеграцію, що суттєво розширює вибрану студентом спеціалізацію. Досвід проектних робіт випускників Королівського коледжу підтверджує ефективність включення фахової підготовки художників і дизайнерів в систему фундаментальної освіти та науки університетського зразка.

В американській системі вищої художньої освіти була здійснена спроба розробки моделі професії художника-дизайнера та єдиної нормативної програми його підготовки. Рекомендації щодо уніфікації та стандартизації програм навчання фахівців з візуальної культури не були підтримані більшістю американських університетів і не впроваджені також і в Європі. Вищі художні школи світу зберігають свій незалежний характер, різний

масштаб і статус, що дозволяє студентам обирати студії по всьому світові залежно від власних уподобань, здібностей і професійних планів. Єдиною спільною тенденцією залишається впровадження університетської триєдності освіти, науки та культури, а також орієнтація на навчання в процесі здійснення реальних проектів на договірній основі.

Теоретико-експериментальні засади навчання візуальним мистецтвам в університетському середовищі були закладені розробкою дослідницького проекту „Університас” у 1970-х роках, який мав на меті адекватну відповідь на запити художньої освіти в постіндустріальному світі. Ініціатором виступив Фонд Грехема (США), а також Нобелівський фонд. Міжнародна група розробників проекту створила модель художньої освіти в системі університету, орієнтовану не на технологічно-ремісничі, а на гуманітарно-гуманістичні аспекти професії митця та дизайнера. Прогностична модель випускника актуалізувала не стільки його унікальний креативний потенціал, а готовність до багатоаспектної діяльності з перетворення візуального середовища на засадах гуманістичних цінностей з урахуванням потреб пересічного споживача. Це, безперечно, потребувало вбудовування академічної художньої освіти в розгалужену систему соціокультурних знань, що може забезпечити тільки поліфаховість університетської форми навчання. Проект „Університас” декларував принципи спрямованості на творення цілісного та гармонійного візуального середовища, різновекторність (а не вузькофаховість) підготовки спеціалістів, формування культуровідповідності професійного мислення. Значення цього проекту для системи художньої освіти полягало у виборі домінантності соціокультурних і аксіологічних орієнтирів (на протипагу технологічним) на основі єдності загальноосвітніх, дослідницьких і проектних складових. Саме ідеї проекту закладені в практику діяльності сучасної вищої художньої освіти на Заході. Експериментальні та теоретичні результати проекту дозволяють визначити

основні підходи до перспектив розвитку художньої освіти в системі університетського навчання.

Висновки. · Фундаментальна загальноосвітня підготовка, традиційно властива університетській системі освіти, дозволить забезпечити полікомпетентність фахівців в сфері візуального мистецтва, їх соціальну мобільність на основі оволодіння широкими філософськими, мистецтвознавчими, правничими, психологічними, менеджерськими та економічними знаннями.

· Включення процесу підготовки художників в систему педагогічного університету суттєво активізує їх позиції на ринку праці за рахунок опанування педагогічним професіоналізмом.

· Участь у науково-дослідницькій роботі в університеті формує критичне мислення майбутніх фахівців візуального мистецтва, здатність до продукування інноваційних рішень, концептуалізації ідей та поглядів.

· Спрямування університетської освіти на гуманітарні студії орієнтує художній професіоналізм на його аксіологічні складники та етичний потенціал на протигагу традиційному технологічно-ремісничому академізму.

· Розгалужена університетська інфраструктура (бібліотеки, архіви, музеї, галереї) створює унікальні можливості для проектної діяльності майбутніх художників і дизайнерів, моделювання різних професійних завдань і ситуацій.

Література

Ананьєв Б.Г. Человек как предмет познания. – Л., Изд-во ЛГУ, 1968. – 339 с.

Arnheim R. Art and Visual Perception. – London, Faber and Faber, 1954. – 167 p.

Зінченко В.П. Афект и интеллект в образовании. – М., Тривола, 1995. – 64 с.

Розин В.М. Візуальної восприятіє в современной культуре // Alma mater. – 1998. - №7. – С.40-43.

Анотація

Сер.16 „Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики”: Зб. наук. пр. –
Вип.4(14). – К., НПУ, 2005. – С.200-203.

У статті розкрито перспективи та концептуальні засади підготовки фахівців з візуальних мистецтв в системі університетської освіти.

Анотація

В статье раскрыты перспективы и концептуальные основы подготовки специалистов сферы визуальных искусств в системе университетского образования.